

98 و 99 سورتين البينة و زلزال

تفسير كشف الاسرار و عدة الابرار

ابوا الفضل رشيدالدين الميبدوي

معروف بتفسير

خواجه عبدالله الانصاري الهروي

تحقيق علي اصغر حكمت

به كوشش: زهرا خالونی

98- سورة البينة

(لم يكن) - (مکیة او مدنیة؟)

نوبة الاولى

قوله تعالى: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ بنام خداوند فراخ بخشایش
مهربان.

لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَ الْمُشْرِكِينَ مُنْفَكِّينَ نَاگرویدگان
جهودان و ترسایان و مشرکان عرب بنه خواهستند گشت از کفر
و شرک خویش

حَتَّى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ (1) تا بایشان آمد کار روشن و نشان پیدا و مرد
استوار.

رَسُولٌ مِنَ اللَّهِ يَبْغِمْ بَرِي از خدای
يَتْلُوا صُحُفًا مُطَهَّرَةً تا میخواند بر ایشان صحیفه‌ها و نامه‌های پاک
داشته از دروغ و غلط و تفاوت و اختلاف.

فَبِهَا كُتِبَ قِيمَةٌ (2) در آن صحیفه‌ها نبشته‌هاست، حکم‌های درست
پاینده و پا برجای.

وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ دُو گروه نشدند جهودان در کار او
إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَةُ (3) مگر پس آنکه بایشان آمد و آشکارا
شد ایشان را پیغامبری و استواری و راست سخنی او.

وَمَا أَمَرُوا وَ نَفَرَمَدند مردمان را
إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مگر آن را که الله را پرستند
مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ پاک میدارند او را دین و کردار خوش
حُفَاءَ مسلمانان پاک دینان

وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَ نماز بیای دارند بهنگام
وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَ از مال زکاة دهند

وَ ذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ (4) و دین پاینده اینست.
 إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا ايشان که بنگرویدند
 مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَ الْمُشْرِكِينَ از جهود و ترسا و انباز گیران با
 خدای
 فِي نَارِ جَهَنَّمَ در آتش دوزخ اند
 خَالِدِينَ فِيهَا جاودان در آن
 أُولَئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ (5) ايشان بترین همه آفریدگان اند.
 إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ايشان که بگرویدند و کردارهای
 نیک کردند
 أُولَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ (6) ايشان بهینه همه آفریدگان اند.
 جَزَاؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ پاداش ايشان بنزدیک خداوند ايشان
 جَنَّاتٌ عَدْنٍ بهشت‌های همیشی است
 تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ میرود زیر درخت آن جویهای روان
 خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا (7) ايشان جاویدان در آن همیشہ.
 رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ از ايشان خشنود
 وَ رَضُوا عَنْهُ و ايشان از الله خشنود
 ذَلِكَ لِمَنْ حَسِيَ رَبُّهُ (8) این پاداش او راست که خدای را داند و
 ازو بترسد.

النوبة الثانية

این سوره هشت (8) آیتست،
 نود و چهار (94) کلمه،
 سیصد و نود و نه (399) حرف،
 جمله به مدینه فرو آمد.
 بعضی مفسران گفتند: مکی است، به مکه فرو آمد.

و درین سوره ناسخ و منسوخ نیست.
و فی الخبر عن ابی بن کعب قال: قال رسول الله (صلي الله عليه وسلم): «من قرأ سورة «لم يكن» كان يوم القيامة مع خير البرية مسافرا و مقيما»

و عن قتادة عن انس قال: قال رسول الله (صلي الله عليه وسلم) لابی بن کعب: «ان الله عزّ و جلّ امرنی ان اقرأ عليك: لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا

و فی رواية اخرى: «امرنی ان اقرأ عليك القرآن».
قال: «و سَمَانِي لَكَ»

قال: نعم

قال: «و قد ذكرت عند ربّ العالمين».

قال: نعم. فزرت عيناه.

و فی رواية اخرى قال جبرئيل للنبي (صلي الله عليه وسلم): لَمَّا نزلت هذه السورة انّ الله يأمرک ان تقرأها ابيا فذكر النبي (صلي الله عليه وسلم) لابی فبکی.

و قال: او ذكرت هناك يا رسول الله.

فقال: «نعم فبذلك فلتفرحوا».

و روى عن سعيد بن المسيّب عن ابی الدرداء قال: قال رسول الله (صلي الله عليه وسلم): «لو يعلم الناس ما في لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَعَطَّلُوا الْإِهْلَ وَالْمَالَ وَ تَعْلَمُوها.

فقال رجل من خزاعة: ما فيها من الاجر يا رسول الله؟

فقال رسول الله (صلي الله عليه وسلم): «لا يقرأها منافق ابدا و لا عبد في قلبه شكّ في الله و الله انّ الملائكة المقربين ليقرءونها منذ خلق الله السماوات و الارض لا يفترون عن قراءتها و ما من عبد يقرأها بليل الا بعث الله ملائكة يحفظونه في دينه و دنياه و يدعون الله له بالمغفرة و الرحمة. فان قرأها نهارا اعطى عليها من التراب

مثل ما أضاء عليه النهار و اظلم عليه الليل»
فقال رجل من قيس عيلان: زدنا من هذا الحديث فداك ابي و امي
يا رسول الله (صلي الله عليه وسلم) !
فقال رسول الله (صلي الله عليه وسلم):

**«تَعَلَّمُوا «عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ» وَ تَعَلَّمُوا قِ وَ الْقُرْآنَ الْمَجِيدَ، وَ تَعَلَّمُوا
وَ السَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ وَ تَعَلَّمُوا وَ السَّمَاءِ وَ الطَّارِقِ فَانَّكُمْ لَوْ
تَعْلَمُونَ مَا فِيهِنَّ لَعَلَّتُمْ مَا انْتُمْ فِيهِ وَ تَعَلَّمْتُمُوهُنَّ وَ تَقَرَّبْتُمْ إِلَى اللَّهِ
عَزَّ وَ جَلَّ بِهِنَّ فَإِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ بِهِنَّ كُلَّ ذَنْبٍ إِلَّا الشَّرْكَ بِاللَّهِ وَ اعْلَمُوا
أَنَّ تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ تَجَادَلُ عَنْ صَاحِبِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ تَسْتَغْفِرُ
لَهُ مِنَ الذَّنُوبِ.**

قوله: لَمْ يَكُنْ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ هَاهُنَا لِلتَّبِيِّينَ
و قِيلَ لِلتَّبِيعِضِ

و «أَهْلُ الْكِتَابِ»، اليهود و النصارى و المشركون كفَّار العرب و
هم عبدة الاوثان

مُنْفَكِّينَ اى منتهين عن كفرهم و شركهم،
و قال اهل اللغة: «مُنْفَكِّينَ» زائلين منفصلين.

يقال: فككت الشيء فانفكَّ اى انفصل

«حَتَّى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ» لفظه مستقبل و معناه الماضى اى «حَتَّى»
انتهم «البَيِّنَةُ» اى الحجة الواضحة الظاهرة الَّتِي يَتَمَيَّزُ بِهَا الْحَقُّ
عن الباطل، يعنى: محمد (صلي الله عليه وسلم) اتاهم بالقرآن فبيّن
لهم جهالتهم و ضلالتهم و دعاهم الى الايمان فهذه الآية فيمن آمن
من الفريقين اخبر انهم لم ينتهوا عن الكفر حَتَّى اتاهم الرَّسُولُ
فدعاهم الى الايمان فآمنوا فانقذهم الله من الجهل و الضلالة.

فقال ابن كيسان: معناه «لَمْ يَكُنْ» هؤلاء الكفَّار تاركين صفة محمد
(صلي الله عليه وسلم) في كتابهم انه نبي حَتَّى بعث فلما بعث تفرَّقوا
فيه و اختلفوا.

و قيل: لا ينتهون عن كفرهم حتّى يأتِيهم الموت ثمّ فسّر «البينة» فقال: رَسُولٌ مِنَ اللَّهِ يَتْلُوا صُحُفًا اى كتباً، يعنى: ما يتضمّنه «الصّحف» من المكتوب فيها و هو «القرآن» لانه كان يتلوا عن ظهر قلبه لا عن كتاب

«مطهّرة» من الباطل و الكذب و الزّور
و قيل: «لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ». «فيها» اى في تلك «الصّحف» «كتب» يعنى: الآيات و الاحكام «قيّمة» اى عادلة مستقيمة غير ذات عوج.

يريد بالصّحف الطّوامير و الاوراق و بالكتب السّور و الاحكام و الآيات.

و ما تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ اى ما اختلفوا في امر محمد (صلي الله عليه وسلم) و ما كَذَّبُوهُ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَةُ محمد و القرآن، اى لم يختلفوا في مبعثه و كونه نبياً الا بعد ظهوره بغيا و حسداً.

قال قوم من المفسّرين: من أوّل السّورة الى قوله: فِيهَا كُتِبَ قِيَمَةٌ حكمها فيمن آمن مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَ الْمُشْرِكِينَ و من قوله: وَ مَا تَفَرَّقَ حكمه فيمن لم يؤمن مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ بعد قيام الحجة ثمّ ذكر ما امروا به في كتبهم فقال: وَ مَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ اى ما امر هؤلاء الكفّار «إلا» ان لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ اى موحدين لا يشركون «حنفاء» اى مائلين عن الاديان كلّها الى دين الاسلام و قيل: «حُنَفَاءُ» مائلين الى الحقّ عادلين عن الباطل و قيل: حاجّين مختننين واحد الحنفاء حنيف،

و الحنيف في الاصل المستقيم و هو في اهل الملك المسلم تقول: رجل متحنّف، اى مسلم متعبّد و الحنيف في المسلمين الحاجّ و المختنن و انما قيل لمائل الرّجلين احنف تفاؤلاً كما قالوا للاعمى بصيرا و للديغ سليماً.

و يقيموا الصَّلَاة المكتوبة في أوقاتها
و يؤتوا الزَّكَاة عند محلِّها و ذلك الَّذي امرُوا به دين القِيَّمة، اى
المَلَّة و الشَّرِيعَة المستقيمة.

اضاف الدِّين الى القِيَّمة و هي نعته لاختلاف اللَّفْظين، و العرب
تضيف الشَّيْء الى نعته كثيرا و تجد هذا في القرآن في مواضع
منها قوله: «وَأَدَارُ الْأَخِرَةِ» و قال في موضع: «وَأَلَدَّارُ الْأَخِرَةِ»
لأنَّ الدَّارَ هِىَ الْآخِرَة و تقول: دخلت مسجد الجامع و مسجد الحرام
و ادخلك الله جَنَّة الفردوس، هذا و امثاله.

و انت القِيَّمة لأنَّ الآيات هائية فردَّ الدِّين الى المَلَّة.
و قال النضر بن شميل سألت الخليل بن احمد عن قوله: وَ ذَلِكَ دِينُ
الْقِيَّمة فقال: «القِيَّمة» جمع القِيَم و القِيَم و القائم واحد و مجاز الآية
و ذلك دين القائمين لله بالتَّوْحِيد

ثم ذكر ما للفريقين
فقال: إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَ الْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ
خَالِدِينَ فِيهَا يعنى: يوم القيامة.

و قيل: «فى» حكم الله أُولَئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ اى «شرّ» الخليفة قرأ
نافع و ابن عامر «البرئة» بالهمز في الحرفين لآته من قولهم: براء
الله الخلق يبرأهم براء.

قال الله عزَّ و جلّ: مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا و قرأ الآخرون بالتَّشْدِيد من
غير همز و له وجهان:

- احدهما انه ترك الهمز و ادخل التَّشْدِيد عوضا منه
 - و الثَّاني ان تكون فعيلة من البرى و هو التَّراب، اى «هُمْ
شَرُّ» من خلق من التَّراب كقوله: إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ
الصُّمُّ الْبُكْمُ. نزلت في بنى عبد الدَّار من قريش.
- إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ خيارهم
فيه دليل على انهم افضل من الملائكة.

جَزَاؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ عَدْنٍ اى دخول جَنّات عدن اقامة
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَا يَمُوتُونَ و لَا يَخْرَجُونَ
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ بايمانهم وَ رَضُوا عَنْهُ اذ نالوا ما ارادوا،
وقيل: رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ بجميل ثنائه و جزيل انعامه عليهم و ارادته
الاحسان بهم

وَ رَضُوا عَنْهُ حيث فرحوا بما آتيهم من الثواب.
وقيل: «رضى» اعمالهم و «رضوا» ثوابه
وقيل: رضا الخلق عن الله رضاهم بما يرد عليه من احكامه و
رضاه عنهم ان يوفقهم للرّضا عنه.

وقيل: الرّضا ينقسم قسمين

• رضا به

• و رضا عنه،

○ فالرّضا به ربّا و مدبرّا،

○ و الرّضا عنه فيما يقضى و يقدر.

و قال السّرى: ان كنت لا ترضى عن الله فكيف تسأله الرّضا عنك
ذَلِكَ لِمَنْ حَشِيَ رَبَّهُ اى ذلك الخلود في جَنّات عدن و رضا الله لمن
خاف ربّه و لزم طاعته و ترك مخالفته.

وقيل: لِمَنْ حَشِيَ رَبَّهُ اى لمن علمه من قوله: فَحَشِينَا أَنْ يُرْهِقَهُمَا
قال بعض المفسّرين: فالعلماء خيار الامة بالنّص اذا.

النوبة الثالثة

قوله تعالى: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اسم عزيز تنصّل اليه المذنبون
فغفرهم،

و توكلّ عليه العابدون فجبرهم،

و توسّل اليه المطيعون فوصلهم و نصرهم،

و تعرّف اليه العالمون فبصرهم،

و تقَرَّب اليه العارفون فقرَّبهم،
لكنَّه في جلاله حَيَّرهم.

هزاران سال گذشت تا خلق عالم در سماع این نام سرگردانند،
غایت و نهایت ذات و صفات وی می‌ندانند،
قومی در میدان‌اند و قومی بیرون میدان‌اند.

● همه بسته امر،

● خسته نهی،

● در قید تکلیف،

● در انتظار وعد،

● در بند وعید،

● بر امید یافت،

و حضرت صمدیّت منزّه از ادراک او هام،

مقدّس از احاطت افهام.

عقلی که از جلال وی اندیشد معقول شود،

فهمی که از جمال وی ادراک جوید ذلیل گردد،

و همی که از کمال وی علم خواهد متحیّر گردد،

● عقل عاجز

● و فهم قاصر

● و وهم متحیّر

● و علم مقصّر

● و طبع ذلیل

● و قلب کسیر

● و سرّ اسیر

● و جمال او بر قدر جلال او،

● و جلال او بر وفق جمال او:

بیار پور مغانه، بده بیور مغان
که روستم را هم رخس روستم کشدا.
و لوجهها من وجهها قمر
و لعینها من عینها کحل.

قوله تعالی: لَمْ یَكُنِ الَّذِینَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ نَزُولَ آيَةِ فِيهِمْ أَنْ تَبْلُغَ الْفَجْرُ بِالنَّفْسِ الْمَذْمُومَةِ مِنَ أَهْلِ الْكِتَابِ أَشْرَكَ بِآيَةِ اللَّهِ أَنْ تَكُونَ آيَةً لِلْكَافِرِينَ. (سوره اهل کتاب) نشان قومی است که ایمان آوردند از هر دو فریق، از اهل کتاب و مشرکان قریش.

ربّ العزّة از ایشان خبر داد که در کفر و شرک مانده بودند، تا بوقت بعثت مصطفی (صلي الله عليه وسلم). چون آفتاب وحی سر از مطلع خویش بر زد و آن مهتر کونین و سیّد خافقین را کسوت نبوّت و رسالت پوشانیدند و طلعت رسالت چهره جمال خویش بخلق نمود، رأفت و رحمت نبوّت که: بِالْمُؤْمِنِينَ رَوْفٌ رَحِيمٌ دست کرم بر سر آن قوم نهاد تا از آرایش کفر پاک شدند و بعزّ اسلام و آرایش ایمان عزیز گشتند. آن روز که سرا پرده شریعت احمد مرسل در بطحاء مکه نصب کردند، دست فضل محمدی بیامد و نقش تخلیط کفّار قریش محو کرد و تلبیس ابلیس را ناچیز کرد. منادی دولت محمد مصطفی (صلي الله عليه وسلم) ببازار زمانه برآمد و این نداء عهد در داد که: رَسُولُ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُطَهَّرَةً فِيهَا كُتِبَ قِيمَةٌ.

رسول خدا، سیّد انبیا، مقدّم اصفیا، تاج اولیا که در فلك نبوّت ماه است و لشکر انبیا را شاه است و عاصیان را پناه است، در چهار بالّش دولت نبوّت و مسند عزّ رسالت نشست و صحیفه شریعت از هم باز کرد. کتاب آسمانی و نامه ربّانی بر خلق میخواند و نثار توحید بر سر مؤمنان می افشاند. این ندا و این آواز باسماع دوستان رسید، همه از میقات نهاد خود بیکبار لَبَّيْكَ اسلام برآوردند.

- بلال حبشی با روی سیاه و دلی چون ماه رنج میدید و جفای مشرکان می‌کشید، گرد مکه همی‌گردید و بامید جمال آن مهتر عالم همی‌دوید که این چه بوی است که در حبشه بمشام من رسید؟!
 - صهیب رومی می‌تاخت با دلی پر درد و رخی زرد که چه سلسله لطف است که ما را از روم بکشید؟
 - سلمان فارسی میگفت که: این عطری است که جز در بازار نیاز ما نفروشد!
 - عمار یاسر آواز می‌داد که: «اَئی لاجد ریح یوسف»
 - بو ذر غفاری فریاد همی کرد که:

باد جوی مولیان آید همی

بوی یار مهربان آید همی

ای دریغا که آن مهتر بدین عالم در آمد و رفت و کس قدر وی بحقیقت نشناخت!

ای دریغا که آن آفتاب جمال در میان میغ نهان شد و کس را از وی بحقیقت خبر نه:

ای درّ بچنگ آمده در عمر دراز

آورده ترا ز قعر دریا بفراز

غواص ترا نهاده بر دست ز ناز

افتاده ز دست و باز دریا شده باز!

وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ

الله تعالی درین آیت بندگان را عبادت میفرماید و در عبادت اخلاص میفرماید.

روش اخلاص در عبادت چون روش رنگست در گوهر. هر گوهر که رنگ ندارد، سنگی بود بی قیمت،

هر عبادت که با وی اخلاص نبود جان‌کنندی بود بی ثبوت.

اخلاص آتشی است که در سینه مؤمن برافروزند تا هر آنچه در آن سینه دون حقّ بود بسوزد، دست وی از محارم برشته اخلاص استوار کنند تا دست جز بحلال نبرد.

بدیده در اغیار ننگرد،
بسینه از دنیا و عقبی نیندیشد،
قوّت شهوت منقاد وی گردد.
مخلص اوست که

- نفس وی در وی متحیر شده،
- حرص را وداع کرده،
- بخل بهزیمت شده،
- بیخ حسد از سینه بر کنده،
- خلق عالم را برادر گشته،
- کبر از سر فرو نهاده،
- لباس تواضع پوشیده،
- زبان نصیحت گشاده،
- گل شفقت شکفته،
- اسباب تفرقت از راه وی برخاسته،

چون قدم اینجا رسید، بسر راه اخلاص رسید.
يَكُ رَكْنًا مِنْ أَرْكَانِ عِبَادَتِهِ قِيَامُكَ بِفَرَائِضِ وَ سُنَنِ،
چنان که گفت جلّ جلاله: وَ يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَ يُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَ ذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ

دین پاینده آنست که نماز بیای دارند بهنگام، شرائط و ارکان آن بجای آورده، خضوع و خشوع در دل آورده که: فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ.

- نظر الله پیش چشم خویش داشته که: المصلی یناجی ربه.
 - در ساعت تکبیر روی بعالم کبریا آورده،
 - بسلاح «اعوذ بالله» شیطان را هزیمت کرده،
 - بدام بسم الله یمن و برکت صید کرده،
 - سوره فاتحه را مفتاح خیرات کرده،
 - بخواندن سوره سیرت ملائکه گرفته،
 - در صف نماز صفهای اهل صفوت یاد کرده،
 - در رکوع خشوع آورده،
 - در سجود بمحلّ شهود رسیده،
 - در تشهّد حقّ را مشاهد گشته،
 - روح پیغامبر را ریحان صلوات فرستاده،
 - بسلام خلق را از بلاء خود مسلم داشته.
- چنین نماز کننده متابع رسول (صلي الله عليه وسلم) بود
و چنین نماز مستوجب قبول بود
و حاصلش رضوان خداوند غفور بود.
- اینست که در آخر سوره گفته: رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَ رَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ.

تفسیر کشف الاسرار و عُدّة الابرار
ابو الفضل رشیدالدین المیدوی
99 سورة اذا زلزلت (الزلزال)
(مدنیة اومکیه؟)

النوبة الاولى

قوله تعالى: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بنام خداوند فراخ بخشایش مهربان.
إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا (1)
آن گاه که بجنبانند زمین را بجنبانیدن آن.
وَأُخْرِجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا (2)
و بیرون دهد زمین از خود بارهای خویش.
و قَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا (3)
و مردم میگوید: چیست که بمن بود؟ چه رسید زمین را که میجنبند؟!
يَوْمَئِذٍ تُخْبِتُ أَعْيَارَهَا (4) زمین خبرهای خویش میگوید،
بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَى لَهَا (5) بآنچه خداوند تو آن را فرمود.
يَوْمَئِذٍ آن روز
يَصْنَعُ النَّاسُ أَشْتَاتًا باز کردند مردمان دو گروه جدا جدا از هم دور
لِيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ (6) تا جزای کردار ایشان بایشان نمایند.
فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ (7) هر که هم سنگ مور خرد نیکی کند،
بیند آن.
وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ (8) و هر که هم سنگ مور خرد بدی کند،
بیند آن.

النوبة الثانية

این سوره بقول مفسران مکی است،
و بقول بعضی مدنی،
صد و چهل و نه (149) حرفست، سی و پنج (35) کلمه، هشت (8) آیت.

و درین سوره نه ناسخ است و نه منسوخ.
و فی الخبر عن ابن عباس قال: قال رسول الله (صلي الله عليه وسلم):

- إِذَا زُلْزِلَتْ تَعْدَلُ نِصْفَ الْقُرْآنِ
- وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ تَعْدَلُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ
- وَ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ تَعْدَلُ رُبْعَ الْقُرْآنِ.

و عن علی بن موسی الرضا عن ابیه موسی بن جعفر عن ابیه جعفر بن محمد عن ابیه محمد ابن علی عن ابیه علی بن الحسین عن ابیه الحسین بن علی عن ابیه علی بن ابی طالب سلام الله علیهم عن النَّبِيِّ (صلي الله عليه وسلم) قال: «من قرأ إذا زُلْزِلَتْ اربع مرّات كان كن قرأ القرآن كله». قوله: إِذَا زُلْزِلَتْ الْأَرْضُ زَلْزَالَهَا ای حرکت الارض حرکت شدیدة لقیام السّاعة و فناء الارض.

و قيل «زلزلت» قبل السّاعة و هي من اشراط السّاعة.
و قال فی موضع آخر:

- إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا،
- يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ،
- يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ
- إِنَّ زَلْزَلَةَ السّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ

و ذلك انّ اسرافیل يُنْفِخُ فِي الصُّورِ فيزلزل صوته الارض، فترجف و تظهر الكنوز، ثمّ تخرج الموتى في النَّفْخَةِ الثَّانِيَةِ.

و اضاف «زلزالها» اليها لانّ المعنى: «زلزالها» الذي يليق بها.

و قرئ في الشّواذ «زلزالها» بفتح الزّاي و معناهما واحد.

و قيل بالكسر المصدر و بالفتح الاسم.

وَ أَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا كنوزها و موتها فتلقياها على ظهرها و من جعله في الدّنيا.

قال تخرج كنوزها و عنده.

«اتقال» جمع ثقل بفتحتين و هو الشّيء المصون الكريم على صاحبه و عند غيره.

«اتقال» جمع ثقل و الانسان حيّا ثقل عليها و ميّتا ثقل لها
و يحتمل انّ الاتقال جمع كقوله عزّ و جلّ: سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهُ النَّقْلَانِ فيكون

المعنى. أَخْرَجَتِ الْأَرْضُ الْجَنِّ وَالْانْسَ مِنْ بَاطِنِهَا إِلَى ظَاهِرِهَا وَاللَّهُ أَعْلَمُ.
و فِي الْخَبَرِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): تَقِيءُ
الْأَرْضُ أَفْلَاحَ كِبْدِهَا امْتِثَالِ الْأَسْطُوانِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ.

فِيَجِيءُ الْقَاتِلُ فَيَقُولُ: فِي هَذَا قَتَلْتُ
و يَجِيءُ الْقَاطِعُ فَيَقُولُ: فِي هَذَا قَطَعْتُ رَحْمِي،
و يَجِيءُ السَّارِقُ، فَيَقُولُ: فِي هَذَا قَطَعْتُ يَدِي.
ثُمَّ يَدْعُونَهُ فَلَا يَأْخُذُونَ مِنْهُ شَيْئًا.

قَوْلُهُ: «أَفْلَاحَ كِبْدِهَا» أَرَادَ أَنَّهَا تَخْرُجُ الْكُنُوزَ الْمَدْفُونَةَ فِيهَا وَ قِيَّيْهَا أَخْرَاجَهَا.
وَ قَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا قِيلَ: هُوَ عَالَمٌ،
و قِيلَ: «الْإِنْسَانُ» هَاهُنَا الْكَافِرُ الَّذِي لَا يُؤْمِنُ بِالْبَعْثِ لِأَنَّ الْمُؤْمِنَ يَعْلَمُ ذَلِكَ
و لَا يَنْكُرُ وَقُوعَهُ،

و الْكَافِرُ الَّذِي لَا يَقِرُّ بِالْبَعْثِ وَ لَا يَعْرِفُ صَدَقَ كَوْنُ الْقِيَامَةِ، يَقُولُ: مَا لِلْأَرْضِ
تَعَجُّبًا مِنْ شَأْنِهَا.

و قِيلَ: فِي الْآيَةِ تَقْدِيمٌ وَ تَأْخِيرٌ، تَقْدِيرُهُ: يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا فَيَقُولُ الْإِنْسَانُ
مَا لَهَا.

قَالَ الْمَفْسَّرُونَ تَخْبِرُ الْأَرْضُ بِمَا عَمِلَ عَلَيْهَا مِنْ خَيْرٍ أَوْ شَرٍّ
فَنَقُولُ لِلْمُؤْمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَحْدَ عَلِيٍّ وَ صَامٍ وَ صَلَّى وَ اجْتَهِدْ وَ اطَاعِ رَبَّهٖ،
فَيَفْرَحُ الْمُؤْمِنُ بِذَلِكَ

و تَقُولُ لِلْكَافِرِ: اشْرِكْ عَلَيَّ وَ زَنَى وَ سَرَقَ وَ شَرِبَ الْخَمْرَ وَ تَشْهَدُ عَلَيْهِ
الْجَوَارِحُ وَ الْمَلَائِكَةُ مَعَ عِلْمِ اللَّهِ بِهِ حَتَّى يُوَدَّ أَنَّهُ سَبَقَ إِلَى النَّارِ مِمَّا يَرَى مِنْ
الْفُضُوحِ وَ فِي ذَلِكَ مَا رَوَى أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ الْأَرْضَ لَتَخْبِرُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِكُلِّ عَمَلٍ عَمِلَ عَلَى ظَهْرِهَا. قَالَ:
قَتَلَا رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زَلْزَالَهَا حَتَّى يَبْلُغَ:
يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا قَالَ: «اتَدْرُونَ مَا «أَخْبَارُهَا»؟ إِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
أَخْبَرْتُ بِكُلِّ عَمَلٍ عَمِلَ عَلَى ظَهْرِهَا».

و رَوَى أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي صَعْصَعَةَ كَانَ يَتِيمًا فِي حَجَرٍ أَبِي سَعِيدٍ
الْخُدْرِي. فَقَالَ لَهُ أَبُو سَعِيدٍ: يَا بَنَى إِذَا كُنْتَ فِي الْبَوَادِي فَارْفَعْ صَوْتَكَ بِالْأَذَانِ
فَأَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: «لَا يَسْمَعُهُ جَنَّ وَ لَا
انْسَ وَ لَا حَجَرٌ إِلَّا شَهِدَ لَهُ».

و رَوَى أَنَّ أَبَا أُمَيَّةَ صَلَّى فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الْمَكْتُوبَةَ ثُمَّ تَقَدَّمَ فَجَعَلَ يَصَلِّي

هاهنا و هاهنا. فلما فرغ قيل له: يا ابا امية ما هذا الذي تصنع؟ فقال: قرأت هذه الآية: يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا فاردت ان تشهد لى يوم القيامة. قوله: بَأَنَّ رَبَّكَ أُوْحَى لَهَا اى امرها بالكلام و الهمها و اذن لها فيه فتتطلق بقدرته سبحانه و تعالى كقوله: وَ أَذِنْتُ لِرَبِّهَا وَ حَقَّتْ». يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا يَصْدُرُونَ عَنْ قُبُورِهِمْ إِلَى مَوْضِعِ الْمَحَاسِبَةِ مَتَرَفِّقِينَ متبديدين لا يلقى احد على احد للهلول الواقع. و قيل: ينصرفون عن الموقف متفاوتين مختلفين فاخذ ذات اليمين الى الجنة و اخذ ذات الشمال الى النار و ذلك قوله: «فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَ فَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ». واحد الاشتات شت و شت ليرؤا أعمالهم اى جزاء اعمالهم. و قيل: «لِيرؤا» صحائف «أَعْمَالُهُمْ» يقرءون ما فيها «لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَ لَا كَبِيرَةً» الا احصياها. و قيل: هى رؤية القلوب و المعنى ليعرفوا ما عملوا. و قيل: فيه تقديم و تأخير، تقديره: تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا بَأَنَّ رَبَّكَ أُوْحَى لَهَا لِيرؤا أَعْمَالُهُمْ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا. فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ الدَّرَّةَ التَّمْلَةَ الصَّغِيرَةَ. و قيل: رأس نملة. و سئل ثعلب عن الدرة، فقال: مائة نملة حبة و الدرة واحدة منها. و قيل: هى الواحدة من حشو الجو الذى يظهر في شعاع الشمس من الكوة، و قال يحيى بن عمار:

- حبة الشعير اربع ارزات
- و الارزة اربع سمسمات
- و السمسة اربع خردلات،
- و الخردلة اربع اوراق نخالة،
- و ورق النخالة «ذرة».

چئي ثوته

شعير جو هك داتو برابر آهي چئن ارزتن جي،
هك ارزت برابر چئن سمسمات جي،
هك سمسمو برابر چئن خردل جي،

هڪ خردل برابر چئن اوراق النخالة جي،
هڪ ورق النخالة برابر ذري جي.
فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ اى يجد ثوابه.
وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ اى يرى العقوبة عليه.
قال ابن عباس: ليس مؤمن و لا كافر عمل خيرا و لا شرا في الدنيا الا اراه الله اياه يوم القيامة.

- اما المؤمن فيريه حسناته و سيئاته فيغفر له سيئاته و يثيبه بحسناته.
- و اما الكافر فيرد حسناته و يعذب به بسيئاته.

و قال محمد بن كعب: في هذه الآية: فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا من كافر «ير» ثوابه في الدنيا في نفسه و اهله و ماله و ولده حتى يخرج من الدنيا و ليس له عند الله خير.

وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا من مؤمن «ير» عقوبته في الدنيا في نفسه و اهله و ماله و ولده و داره حتى يخرج من الدنيا و ليس له عند الله «شر» و دليل هذا التأويل، ما روى انس قال: كان ابو بكر ياكل مع النبي (صلي الله عليه وسلم) فنزلت هذه الآية فرفع ابو بكر يده فقال: يا رسول الله انى اجزى بما عملت من مِثْقَالَ ذَرَّةٍ من «شر»؟

فقال: «يا با بكر ما رأيت في الدنيا ممّا تكره في مثاقيل ذرّ الشرّ و يدّخر الله لك مثاقيل الخير حتى توافها يوم القيامة».

و عن «عبد الله بن عمرو بن العاص» أنّه قال: نزلت إذا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زُلْزَالَهَا و ابو بكر الصديق قاعد فبكى حين انزلت، فقال له رسول الله (صلي الله عليه وسلم): «ما يبكيك يا با بكر»؟ قال: ابكتنى هذه السورة!

فقال له رسول الله (صلي الله عليه وسلم): «لو لا أنّكم تخطئون و تذنّبون فيغفر الله لكم لخلق الله امّة يخطئون و يذنّبون فيغفر لهم.

و قال مقاتل: نزلت هذه الآية في رجلين و ذلك أنّه لما نزل: وَ يُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ كان احدهما يأتيه السائل فيستقلّ ان يعطيه الثمرة و الكسرة و الجوزة و نحوها، يقول: ما هذا بشيء انما نوجر على ما نعطى و نحن نحبه، يقول الله تعالى: وَ يُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ و ما احبّ انا هذا فيرده صفرا و كان الآخر يتهاون بالذنب اليسير

الكذبة و الغيبة و النظرة و اشباه ذلك، و يقول: ليس على من هذا شيء انما وعد الله النار على الكبائر و ليس في هذا اثم فانزل الله تعالى هذه الآية يرغبهم في القليل من الخير ان يعطوه فانه يوشك ان يكبر و يحذرهم اليسير من الذنب فانه يوشك ان يكبر فالاثم الصّغير في عين صاحبه يوم القيامة اعظم من الجبال و جميع محاسنه في عينه اقل من كل شيء.

و قال ابن مسعود احكم آية في القرآن: فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَ مَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

و تصدّق سعد بن ابى وقاص بتمرّتين فقبض السائل يده.

فقال سعد: و يحك يقبل الله ممّا مثقال الذّرة و الخردلة و كائِنْ في هذه من مثاقيل؟!!

و تصدّق عمر بن الخطاب و عائشة بحبّة من عنب فقالا فيها مثاقيل كثيرة.

و قال الرّبيع بن خثيم مرّ رجل بالحسن و هو يقرأ هذه السّورة فلما بلغ آخرها قال: حسبى قد انتهت الموعظة.

فقال الحسن: لقد فقه الرّجل.

النوبة الثالثة

قوله تعالى: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ بسم الله كلمة من تأملها بمعانيها و وقف على ما اودع فيها رتعت اسراره في رياض من الانس موفقة و ظلّت افكاره بلوائح من اليقين مشرقة. فهي على جلال الحقّ شاهدة. و على ما يحيط به الذّكر و يأتى عليه الحصر زائدة.

درگرفتم بنام خداوند جهان، قادر و قاهر و ديّان،

لطيف و كريم و رحيم و رحمن،

بى‌نیاز از اهل زمین و آسمان،

دارنده هر دو عالم، داننده آشکارا و نهان،

آفريننده خلق نه چنين و نه چنان، بردارنده گردون گردان،

پيدا کننده بساط و ميدان، نگارنده از گل صورت انسان،

نوازنده او بخلعت احسان،

مطيعان را وعده داد بنعيم جاودان و درجات جنان،

عاصيان را بيم داد بدرکات نيران،

همه را هست کرد درين سراى امتحان،

جايگاه عموم و آخران،

و بحکمت اختلاف نهاد میان ایشان،
 بعضی گریان و بعضی خندان،
 لختی با کفر و نفاق، لختی با اسلام و ایمان،
 آن گه در خاک کند مدّتی پنهان
 پس بجنباند زمین را بفرمان روان،
 تا بیرون افکند بار خویش از آدمیان و پریان و غیر ایشان.
 اینست که رَبُّ الْعَالَمِينَ گفت در تنزیل قرآن: إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا وَ
 أُخْرِجَتِ الْأَرْضُ أَنْفَالُهَا وَ قَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا.
 بدانکه این سوره همه صفات رستاخیزست و بیان احوال و احوال آن.
 آن روز که جبال راسیات راسخات از بیخ برکنند و چون پشم زده در هوا
 پُران کنند. زلزله در زمین افکنند و خاک فرا جنبش آرند. دریا بجوش آرند
 و آب آتش گردانند. آسمان فرو گشایند و ستارگان فرو ریزانند. ماه از
 گردون بیفکنند و آفتاب از فلك جدا کنند. ترکیب جهان نیست کنند. و نظام
 عالم خراب کنند. و گرد از کون بر آرند. از هوا فریشته فرو آید.
 و از خاک مرده بر آید.
 نه در هوا فریشته ماند.
 نه در خاک مرده.
 همه را در يك عرصه جمع کنند.
 و همه را جزای کردار خویش دهند.
 مؤمنان را احسان و رضوان و غفران،
 کافران را انکال و اغلال و زقوم و قطران.
 قال الله تعالى:
 فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَ مَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ.
 ای مسکین یکی بر اندیش تا چه کرده‌ای و چه ساخته‌ای؟!
 آن روز را هر چه کرده‌ای از اعمال و هر چه گفته‌ای از اقوال هم سنگ
 ذره‌ای فرو نگذارند، همه را در حساب آرند.
 و جزاء آن بتمامی برسانند: **تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَ هُمْ لَا يُظْلَمُونَ**
 آن روز درگاه حکومت و خصومت بگشایند.
 خروش مظلومان بر آید. فریاد از ظالمان برخیزد، سرگشتگی عاصیان
 ظاهر شود. اقویا در دست ضعفا اسیر شوند، فقرا بر امرا امیر گردند،

مطیع که طاعت دارست شادان و خندان بود،
 مقصّر که تقصیر کرده گریان و سوزان بود.
 نه کس را زهره حمایت بود، نه کس را مکنّت عنایت بود.
 یَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَ لَا نَاصِرٍ.
 یکی از بزرگان دین گفته: هر که را توفیق رفیق بود و سعادت مساعد، از
 همه قرآن در وعظ او را این آیت بس که:
فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَ مَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ.
 صعصعة عمّ فرزندق پیش مصطفی (صلی الله علیه وسلم) آمد و مسلمان
 گشت و از رسول خدا درخواست تا از قرآن لختی بر وی خواند.
 رسول خدا (صلی الله علیه وسلم) سوره إذا زُلْزِلَتْ بر وی خواند. چون
 باین آیت رسید که: فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَ مَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ
 شَرًّا يَرَهُ آن مرد بشورید. آشوبی و شوری از نهاد وی بر آمد، فریاد و
 ولوله در گرفت، و چون مرغ نیم بسمل بخاک در افتاد. و زار بگریست.
 آن گه گفت: حسبی هذا من القرآن.
 مرد دانا چون بدانست که در آن عرصه کبری بر مقام سؤال از ذرات و
 حبات و نقیر و قطمیر بخواهند پرسید و هیچ فرو نخواهند گذاشت، دست
 در دامن ورع زند و در هیچ معاملت گزاف کاری نکند و با نفس خویش
 بنقیر و قطمیر حساب بکند تا خود با ایمان بود و خلق از وی در امان
 باشند. وی با اسلام بود. و خلق از قصد جنایت وی سلامت باشند. اینست
 که مصطفی (صلی الله علیه وسلم) گفت: «المؤمن من آمنه الناس على
 انفسهم و دمائهم و اموالهم. و المسلم من سلم المسلمون من لسانه و یده».

Tahqeeq Ali Asghar Hikmat • Composed by Zahraa Khalooee

Page prepared by Muhammad Umar Chand 29 September 2021

<http://www.sufism.ir/MysticalBooks%2892%29.php> (word)

<http://www.sufism.ir/books/download/farsi/meybodi/kashfol-asrar-kamel.pdf>.